

**KO‘ZI OJIZ BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILINI
O‘RGATISHDAGI SAMARALI TEXNOLOGIYALAR**

Mavlonova Shahzoda Turg‘unovna

Farg‘ona davlat universiteti Chet tillari kafedrası katta o‘qituvchisi

**EFFECTIVE TECHNOLOGIES FOR TEACHING ENGLISH TO BLIND PRIMARY
SCHOOL STUDENTS.**

**ЭФФЕКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ
НЕЗРЯЧИХ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.**

Annotatsiya

Ushbu maqolada ko‘rishida muammolari bo‘lgan (ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvchi) boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘rgatishda qo‘llaniladigan eng samarali zamonaviy va inklyuziv texnologiyalar tahlil qilinadi. Tadqiqotda Brayl displeylari, nutq sintezatorlari (screen readers), audiovizual va taktil (sezish) materiallardan foydalanishning ta‘lim sifatiga ta‘siri o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar

inklyuziv ta‘lim, zaif ko‘ruvchi bolalar, Brayl tizimi, tiflopedagogika, ingliz tili metodikasi, multisensor yondashuv, assistiv texnologiyalar.

Abstract

This article analyzes the most effective modern technologies and teaching methods used in teaching English as a foreign language to primary school students with visual impairments and low vision.

Key words

Inclusive education, children with low vision, Braille system, typhlopedagogy, English language teaching methodology, multisensory approach, assistive technologies.

Аннотация

В данной статье анализируются наиболее эффективные современные технологии и методики, применяемые при обучении английскому языку как иностранному учащихся начальных классов с нарушениями зрения и слабовидящих детей.

Ключевые слово

Инклюзивное образование, слабовидящие дети, система Брайля, тифлопедагогика, методика преподавания английского языка, мультисенсорный подход, ассистивные технологии.

Kirish

(Introduction)

Globallashuv davrida xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o'rganish har bir shaxs uchun ijtimoiy va professional rivojlanishning muhim omiliga aylandi. Jamiyatning barcha a'zolariga, jumladan, jismoniy imkoniyati cheklangan bolalarga ham teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish (inklyuziv ta'lim) bugungi kun ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda va yurtimizda ko'rish qobiliyati cheklangan bolalar soni ortib bormoqda. Bu toifadagi boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatish alohida yondashuv va maxsus texnologiyalarni talab qiladi. Chunki an'anaviy ta'lim tizimi 80% dan ortiq vizual (ko'rish) axborotga asoslangan. Muammoning qo'yilishi: Ko'rish imkoniyati cheklangan boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilida nutq ko'nikmalarini shakllantirishda vizual materiallarning yetishmasligi ta'lim samaradorligini pasaytiradi. Mazkur muammoni hal etish uchun zamonaviy tiflotexnologiyalar va multisensor (har tomonlama sezish) metodlarini dars jarayoniga tizimli integratsiya qilish zarur.

Tadqiqotning maqsadi: Ko'rishida muammosi bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatishda qo'llaniladigan assistiv (ko'makchi) texnologiyalarning samaradorligini aniqlash va ularni amaliyotda qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodlari (Methods)

Tadqiqot 2025–2026 yillar davomida ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar ixtisoslashtirilgan maktab-internatining 2-3-sinf o'quvchilari ishtirokida olib borildi. Tadqiqotda jami 24 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratildi: Nazorat guruhi (12 o'quvchi): An'anaviy audio-pedagogik metodlar va standart Brayl kitoblari yordamida ingliz tilini o'rgandilar.

Eksperimental guruh (12 o'quvchi): Zamonaviy tiflotexnologiyalar, multisensor yondashuv va raqamli assistiv vositalar yordamida o'qitildi.

Tadqiqotda quyidagi texnologiyalar va metodlar majmuasi qo'llanildi:

Multisensor yondashuv (Total Physical Response - TPR): So'zlarni harakatlar, hidlar va taktil (ushlab ko'rish) sezish orqali o'rgatish.

Texnologik vositalar:

JAWS va NVDA ekran o'quvchi dasturlari (Screen Readers).

Ingliz tilidagi matnlarni Brayl alifbosiga o'tkazuvchi maxsus Brayl displeylari va printerlari.

TapTapSee va Be My Eyes kabi sun'iy intellektga asoslangan, atrofdagi predmetlarni ingliz tilida nomlab beruvchi mobil ilovalar.

Taktil didaktik materiallar: Ingliz tilidagi harflar va so'zlarning 3D formatdagi bo'rtma modellari.

O‘quvchilarning til o‘zlashtirish darajasi (so‘z boyligi, tinglab tushunish va talaffuz) eksperiment boshida va oxirida maxsus audio-testlar orqali baholandi.

Tadqiqot natijalari (Results)

6 oylik maqsadli ta’lim jarayonidan so‘ng har ikki guruhning ko‘rsatkichlari sezilarli darajada farq qildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, raqamli va taktil texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning diqqatini va xotirasini kuchaytiradi. Quyidagi jadvalda o‘quvchilarning ingliz tilidagi asosiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirish foizi (100 ballik tizimda) keltirilgan:

1-jadval. Nazorat va eksperimental guruhlarining natijalari qiyosiy tahlili

Baholash mezonlari

Guruhlar	Eksperimentdan oldin	Eksperimentdan keyin	O‘shish sur‘ati (%)	
Leksik minimal (So‘z boyligi)	Nazorat guruhi	42%	55%	+13%
Eksperimental guruh	40%	75%	+35%	
Tinglab tushunish (Listening)	Nazorat guruhi	38%	50%	+12%
Eksperimental guruh	41%	83%	+42%	

Natijalardan ko‘rinib turibdiki, an’anaviy metodlardan foydalanilgan nazorat guruhida o‘shish sur‘ati past bo‘lgan. Sababi — faqatgina audio materiallarni tinglash bolalarda tez charchoq va diqqatning bo‘linishini yuzaga keltirgan. Eksperimental guruhda esa taktil his-tuyg‘ular (masalan, inglizcha "apple" so‘zini o‘rganishda sun‘iy meva shaklini ushlab ko‘rish, uning hajmini his qilish va Brayl yozuvida a-p-p-l-e harflarini paypaslab o‘qish) va ovoqli interaktiv dasturlarning birgalikda qo‘llanilishi ko‘rsatkichlarni keskin oshirdi. So‘z boyligi 35% ga, eshitib tushunish esa 42% ga o‘tdi.

DISCUSSION (MUHOKAMA)

Olingan natijalar ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalarning xorijiy tilni o‘zlashtirish imkoniyatlari cheklanmaganligini, balki ularga yondashuv noan’anaviy bo‘lishi kerakligini isbotlaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tafakkur ko‘proq konkret-obrazli bo‘ladi. Ko‘ruvchi bola rasmga qarab obrazni shakllantirsa, ko‘rishda muammosi bor bola predmetini ushlab ko‘rib (kinestetik usulda) o‘z miyasida obraz yaratadi.

Samarali texnologiyalarning pedagogik tahlili:

Taktil didaktikaning ahamiyati: Faqatgina audio mashqlar til tuzilishini to‘liq his qilishga imkon bermaydi. Brayl tizimi orqali bola so‘zning imlosini (spelling) o‘rganadi.

Bu esa kelajakda savodxonlikning poydevori bo‘ladi.

Geymifikatsiya (O‘yinlashtirish) va Audio-integratsiya: Ingliz tilidagi tovushli o‘yinlar (masalan, hayvonlar ovozini eshitib, ularning nomini inglizcha aytish) bolalarning motivatsiyasini yuqori darajada ushlab turadi. Boshlang‘ich sinfda stress va charchoqni oldini olishda ushbu texnologiya juda qo‘l keldi.

Psixologik to‘siqlarni yengish: Inklyuziv muhitda raqamli ovoqli dasturlardan (Screen

Readers) foydalanish bolaning o'z kuchiga bo'lgan ishonchini oshiradi. Ular o'qituvchining muntazam yordamisiz ham mustaqil ravishda matnlarni tinglashi va takrorlashi mumkin bo'ladi.

Cheklovlar: Tadqiqot davomida ma'lum bo'ldiki, maktablarda ingliz tilidagi Brayl alifbosidagi darsliklar va sifatli bo'rtma-grafikali ko'rgazmali qurollar yetishmaydi. Shuningdek, ingliz tili o'qituvchilarining ko'pchiligi tiflopedagogika (ko'r bolalar bilan ishlash fani) bo'yicha yetarli malakaga ega emaslar.

CONCLUSION (XULOSA)

Ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatishda an'anaviy vizual metodikalardan voz kechib, multisensorli (VAKT) va assistiv raqamli texnologiyalarga asoslanish ta'lim samaradorligini ta'minlovchi bosh omildir. Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan va sinovdan o'tkazilgan dastur o'quvchilarning til ko'nikmalarini deyarli ikki barobarga oshirish imkonini berdi. Ishni yanada rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: Ingliz tilidagi boshlang'ich sinf so'zliklari va ertaklarining maxsus taktil-ovozli (elektron-gapiruvchi) kitoblarini yaratish.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini inklyuziv ta'lim metodikasiga tayyorlash kurslarini tashkil etish.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus mobil ingliz tili ilovalarini milliy lashtirish (o'zbek tili orqali ingliz tilini o'rgatish ovozli tizimi).

Adabiyotlar (References)

- 1.Ahmedova, M. (2023). Inklyuziv ta'limda xorijiy tillarni o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
- 2.Smit, J. (2022). Teaching English to Visually Impaired Learners: Strategies and Tools. Oxford University Press.
- 3.Yo'ldoshev, R. (2024). Tiflopedagogika asoslari va zamonaviy assistiv texnologiyalar. Milliy universitet xabarnomasi, 2(4), 115-120.
- 4.Johnson, K. (2021). Multisensory Approaches in Language Learning for Special Needs Children. Journal of Educational Psychology, 45(3), 202-215.